

ריבית מסופקת

קולא דצד א' בריבית

א. משנה ב"מ ה:ג (בבא מציעא סה ע"ב)

מכר לו את השדה ונתן לו מקצת דמים ואמר לו אימתי שתרצה הבא מעות וטול את שלך אסור.

ב. בבא מציעא סה ע"ב

מכר לו בית מכר לו שדה ואמר לו "לכשיהיו לי מעות החזירם לי" אסור.

ג. מגילה כז ע"ב

משנה: אין מוכרין בית הכנסת אלא על תנאי שאם ירצו יחזירוהו, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים מוכרין אותו ממכר עולם... גמרא: ולרבי מאיר היכי דיירי בה? הא היא לה רבית! אמר רבי יוחנן, רבי מאיר בשיטת רבי יהודה אמר צד אחד בריבית מותר...

ד. ערכין לא ע"א

מתני': המוכר בית בבתי ערי חומה הרי זה גואל מיד וגואל כל שנים עשר חדש הרי זה כמין רבית ואינו רבית... גמרא: הרי זה כמין רבית וכו' והתניא "הרי זה רבית גמורה אלא שהתורה התירתו!" אמר רבי יוחנן לא קשיא הא רבי יהודה [רבית ואינו רבית] והא רבנן [גמורה]...

ה. בבא מציעא סג ע"א

הרי שהיה נושה בחבירו מנה ועשה לו שדהו מכר, בזמן שהמוכר אוכל פירות מותר, לוקח אוכל פירות אסור. רבי יהודה אומר אף בזמן שהלוקח אוכל פירות מותר.

ו. בבא מציעא סה ע"ב

משכן לו בית משכן לו שדה ואמר לו לכשתרצה למוכרם לא תמכרם אלא לי בדמים הללו [=דיסקונט] אסור. בשוייהן מותר.

ז. בבא מציעא סג ע"א

הרי שהיה נושה בחבירו מנה והלך ועמד על גורנו ואמר "תן לי מעותי שאני רוצה ליקח בהן חטין" ואמר לו "חטין יש לי שאני נותן לך, צא ועשן עלי כשער של עכשיו," הגיע זמן חטין למכור, אמר לו "תן לי חטין שאני רוצה למוכרן וליקח בהן יין." אמר לו "יש לי יין שאני נותן לך, צא ועשן עלי כשער של עכשיו," הגיע זמן יין למכור ואמר לו "תן לי ייני שאני רוצה למוכרו וליקח בו שמן," אמר לו "שמן יש לי שאני נותן לך, צא ועשהו עלי כשער של עכשיו," כולם אם יש לו מותר, אין לו אסור... ושמואל אמר הא מני? רבי יהודה היא דאמר צד אחד בריבית מותר.

ב' שאלות על צד א' בריבית

ח. רש"י מסכת בבא מציעא דף סג עמוד א

רבי יהודה היא דאמר צד אחד בריבית מותר - רבית שאינה על ידי הלואה אלא על ידי מכר...

ט. נתיבות שלום קעב:ד:טו

משום שבדרך מכר אין כאן חשש ריבית דאורייתא כלל, רק ריבית דרבנן

י. תוספות מסכת מגילה דף כז עמוד ב "רבי יהודה"

מאי שנא ממשכן לו בית משכן לו שדה דאמר התם (דף סה:): דאפ"ל אמר ליה "לכשתרצה למוכרם לא תמכרם אלא לי בדמים הללו" ואכל פירות אסור, ואמר רב הונא בריה דר' יהושע דלא כר' יהודה, דאי כר' יהודה האמר צד אחד בריבית מותר?... וי"ל דאכתי לא דמי כלל להלואה סאה בסאה, דהתם ליכא צד מכר כלל, אבל הכא וגבי משכן, איכא צד אחד מכר.

יא. ראב"ד הלכות מלוה ולוה פרק ז:ז

ומסתברא בדאמר ליה מעכשיו.

יב. תוספות מסכת בבא מציעא דף סג עמוד א "צד"

וא"ת א"כ סאה בסאה נמי היא מותר ללות לרבי יהודה דצד אחד הוא דשמא לא יוקירו... ויש לומר דלא חשיב צד אחד בריבית אלא דבר שיש ביד מלוה או ביד לווה לעשות צד אחד שלא יהא רבית, ולא דמי לסאה בסאה שתלוי בשער וע"כ יהא רבית אם יוקירו.

יג. נתיבות שלום קעב:ד:טז

ונראה דסברת התוס' היא דענין ההיתר של צד א' ברבית הוא משום חסרון בקציצה, וס"ל דיסוד הקולא הוא בכך שגם אחר הקציצה עדיין תלויה הקציצה ברצונו, שבידו לקבוע אם תהא כאן רבית או לא, וקציצה התלויה ברצונו לאו שם 'קציצה' עלה. [וכיון שאיסור הרבית נובע מהסכמת המלוה והלוה, לכן די בכך שאחד מהם יכול לקבוע אם תהא כאן רבית או לא, כדי לבטל מכאן שם 'קציצה'.]

יד. נתיבות שלום קעב:ד:יד

ואולי י"ל דכל הא דגזרו ברבית מאוחרת היינו שמא יבוא לידי רבית קצוצה, אך באופן שעשו קציצה אלא שהיתה קציצה המסופקת בזה לא גזרו אטו קציצה גמורה.

טו. שער דעה קעב:ה

...ומשמע בש"ס דף ס"ג ע"א דמותר אף מדרבנן ולא הוי אף רבית מאוחרת, כיון דהתנה עמו מתחילה ובתחילה בהיתר היה התנאי לא הוי רבית כלל.

ריבית מצד א' לרבנן הוי ריבית קצוצה או אבק ריבית?

טז. בית יוסף יורה דעה סימן קעב "משכן"

כתב בעל התרומות (שער מו ח"ד סי' כג) שאם עבר ועשה כן נקרא **אבק רבית**, וצריך עיון בתוספות עלה ס"ג ע"א בדיבור "רבית על מנת להחזיר איכא בינייהו" דמשמע דצד אחד ברבית הוי רבית דאורייתא... ואם כן הוי רבית קצוצה.

יז. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ו:ה

המוכר בית או שדה ואמר המוכר ללוקח "לכשיהיו לי מעות תחזיר לי קרקעי" לא קנה וכל הפירות שאכל **רבית קצוצה** ומוציאין אותם בדינין...

יח. חידושי הרשב"א מסכת בבא מציעא דף סז עמוד א

לרבנן אפ"ל על מנת להחזיר רבית גמורה, אלא שהתורה התירתה בבית בבתי ערי חומה, הא בעלמא אסור...

יט. שו"ת הרשב"א חלק ב סימן קעד

ועל ענין המס אפשר שאפילו פרעו הוא אינו אלא אבק רבית. לפי שלא היה היתום חייב כלום למס באותה שעה שחייב עצמו יעקב בפרעון המס. ולא עוד אלא שאפשר שלא יבקש המלך מס כל אותן השני'. אף על פי שהמלך עשוי לבקש בכל שנה כיון שאפשר כן הוה ליה צד א' ברבית אסור.

כ. ספר התרומות שער מו חלק ב אות ט

וכן מי שלא קנה מקחו קנין גמור מתחלה הרי זה מחזיר את הפירות שאכל מפני שהוא רבית קצוצה, כיון שהמקח אינו נשלם המעות בנתים הלואה.

כא. ספר התרומות שער מו חלק ד אות כג

"הלוהו על שדהו ואמר לו אם אי אתה נותן לי מכאן ועד ג' שנים הרי היא שלי הרי הוא שלו, ..." גם תירץ [ראב"ד] דאי נמי 'קנה' אמרינן, אבל איסור רבית מיהא איכא. מיהו ליתא אלא אבק רבית שהרי על ידי מכר הן באין.

כב. שו"ת הריב"ש סימן שה

וזה הקונה כשאכלן בתורת אבק רבית אכלן, אלא שאם המוכר מחזיר לו עתה מכיסו כל מעותיו, הִקְדָּר ה"ל מה שאכל הקונה רבית קצוצה למפרע

כג. טור יורה דעה הלכות רבית סימן קע

ישראל שלוה מעות מעכו"ם ברבית, אין לישראל ליכנס ערב בשבילו, כיון דבדיניהם בתר ערבי אזלי הוי כאילו העכו"ם מלוה לישראל הערב והוא חוזר ומלוה לישראל... וכתב ה"ר יצחק קרקוזא "ונראה היכא דלא קביל עליה שלא לתבוע לערב תחלה, ונעשה לו ערב, ופורע בשבילו, צריך לשלם לו כל ההפסד, דדוקא לכתחלה הוא דאסור אבל דיעבד ישלם כל ההפסד כיון דמחמתה קא פסיד." ע"כ ואינו נראה, דכיון שיש בו צד איסור למה נחייבנו לפרוע באיסור? ודאי כל הפסד שבא לו מכחו כמו שאנסו או כיוצא בזה צריך לשלם, אבל לא נאמר לו 'תן רבית'...

כד. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת בבא מציעא פרק ה:ב

ר' יוחנן ור' לעזר ור' הושעיה אמרי מבתי ערי חומה למד ר' יהודה. דתני שנה האמורה בתורה ערי חומה הרי הן כמין רבית ואינה רבית. תני חורן תני "הרי זו ריבית אלא שהתירה התורה." מאן דמר "הרי זו כמין ריבית ואינה רבית" ר"מ. מאן דמר "הרי זו ריבית אלא שהתורה התירה" ר' יודה. א"ר אידי כד סלקית מגלותא אשכחית עובדא קומי ר' אמי הרי זו כמין רבית ואינה רבית. א"ר חזקיה לא אמרו אלא 'זו רבית שהתורה התירה' - כאן התורה התירה. הא במקום אחר לא!...

רבית מסופקת

כה. רש"י מסכת בבא מציעא דף סד עמוד ב "קמ"ל"

יש ללמוד מכאן שאסור להלוות על בית ולדור בו.... ולא דמי למשכונא של כרם (בבא מציעא עב, ב), דהתם זימנין דלא שקיל ביה מידי...

כו. תוספות מסכת בבא מציעא דף סד עמוד ב

ור"ת אמר דבית נמי זימנין דלא שקיל מידי או נופל או נשרף או שלא יצטרך לו!

כז. בבא מציעא סז ע"א

ההיא איתתא דאמרה ליה לההוא גברא "זיל זבין לי [בשליחותי] ארעא מקריביי, " אזל זבן לה, אמר ליה "אי הווי לי זוזי, מהדרת לה ניהלי?" אמר ליה "את ונוולא אחי...."

ארעא הדרה, פירי מאי? רבית קצוצה הווי ויוצאין בדיינין, או דילמא כי אבק רבית הווי ואין יוצאין? אמר רבה בר רב הונא, מסתברא כי אבק רבית הווי ואין יוצאין בדיינין. וכן אמר רבא כי אבק רבית הווי ואין יוצאין בדיינין.

אמר ליה אביי לרבה: משכנתא מאי? התם טעמא מאי [הוי אבק רבית], משום דלא קץ ליה, הכא נמי לא קץ ליה? או דילמא התם זביני הכא הלואה? אמר ליה התם טעמא מאי משום דלא קץ ליה הכא נמי לא קץ ליה.

כח. רש"י מסכת בבא מציעא דף סז עמוד א

ולא קץ עמו לאכול פירות לשם רבית, אלא סתם, והוא ירד ועשה ואכל.

כט. חידושי ר' חיים הלוי הלכות מלוה ולוה פרק ו:ז

והנה בפירושא דהך דלא קץ ליה נחלקו בו הראשונים, דרש"י פ' משום דלא התנה עמו שיאכל הפירות אלא אכילתו את הפירות היא ממילא ולא הווי ריבית קצוצה, והרבה מן הראשונים מפרשים משום דאין הריוח קייץ וברור, דאפשר שיפסיד בזריעתה...

ל. שו"ת חתם סופר יו"ד קלה

אף על גב דזה רחוק א' מאלף שנים שלא יהיה עושה מעט פירות עכ"פ מ"מ קציעה אין כאן.

לא. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ו:ז

הורו רבותי שהמלוה את חברו ומשכן לו שדהו על מגת שיאכל פירותיה כל ימי המשכונא אף על פי שאינו מנכה לו כלום הרי זו אבק רבית ואינה יוצאה בדיינין שאין הממשכן את השדה דומה לממשכן בית שהרי אין בשדה פירות מצויין בעת ההלואה ואפשר שירוויח ויהיו שם פירות ואפשר שיפסיד בזריעתה ועבודתה ולפיכך היא אבק רבית.

לב. חידושי ר' חיים הלוי הלכות מלוה ולוה פרק ו:ז

אולם נראה, דאף אם נימא דזה מקרי קציעה גמורה, ג"כ ניחא, דכיון דכל זמן דאין הריוח ברור לא הווי רבית, א"כ תו לא אכפת לן במה שנתהוה אח"כ ריוח, דכיון דהקנה לו קרקע לפירותיה, א"כ נמצא דזה שנתהוה אח"כ ריוח קרקע של מלוה היא דאשבחה, אבל מהלוה לא קבל רק דבר שאין הריוח ברור, וממילא דאין כאן רבית לעולם, ולא אסרה תורה אלא רבית הבאה מיד לוה, ולא מה שהרויח המלוה לעצמו.

לג. שו"ת חתם סופר יו"ד קלה

מכ"ש הכא אי לא אייתי ארחי ופרחי אין כאן ריבית